CHAPTER 6

BEYKOZ, AKBABA KÖYÜNÜN SESSİZ SEDASI: KETHÜDÂ CANFEDÂ HATUN*

THE NOISELESS VOICE OF AKBABA VILLAGE IN BEYKOZ: KETHUDA CANFEDA HATUN

Ayşenur KARADEMİR[1]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Gümüşhane, Türkiye
e-mail: aysenurkarademir@yahoo.com

DOI: 10.26650/BS/SS22.2021.001-5.06

** Bu bölümün konusu Ayşenur Karademir'in "İktisadi ve Sosyal Yönleriyle Kethüdâ Canfedâ Hatun Vakıfları" başlıklı doktora tezinden türetilmiş ve genişletilerek hazırlanmıştır. Prof.Dr. Erol Özvar danışmanlığında hazırlanan tezin 23.08.2017 tarihinde savunması yapılmış, Marmara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce kabul edilmiştir.*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı; Osmanlı arşiv belgeleri özellikle vakıf muhasebe defterleri üzerinden günümüzde Beykoz ilçesi sınırlarında bulunan Akbaba köyünün tarihine katkıda bulunmaktır. Geçmişi XV. yüzyıl ortalarına dayanan köy hakkında ilk bilinen Fatih Sultan Mehmed'in fetih ordusuna katılarak başarılar gösteren Mehmed Efendi'nin o dönem boş olan bu araziye gelerek yerleştiği ve bir tekke kurduğudur. Halk arasında Akbaba Sultan namıyla tanınan Mehmed Efendi, daha sonra ismiyle anılacak bu yerde ömrünü geçirmiş, vefat edince tekkesi civarına defnedilmiştir. Efsaneleşen hayat hikayesi ve bir fetih gazisine ait olan mezarı Akbaba'yı zamanla bir ziyaret mekanına dönüştürmüştür. Böylece nüfusunun artmaya başladığı anlaşılan Akbaba'ya Sultan III. Murad'ın (1574-95) hareminin Kethüdâ Kadını Canfedâ Hatun bir cami ve çeşitli hayır eserleri yaptırmıştır. Osmanlı vakıf geleneğine uygun olarak hayır eserleri kaderine bırakılmamış, gerektiğinde ihtiyaçlarının giderilmesi için Canfedâ Hatun'un İstanbul'daki vakfına bağlamıştır. Vakfa ait muhasebe defterlerinin ortaya koyduğu vakfın köydeki tekkeyi sahiplendiği, aralarında sürekli bir ilişkinin olduğudur. Bu ilişkiyi dikkate değer kılan husus; tekkenin müridlerinin yeniçeri askerleri olmasıdır. Sultan II. Mahmud'un 1826'da yeniçeri ocağını kaldırmasıyla diğer Bektaşi tekkeleri Akbaba'daki tekkede kapatılmış, müritleri sürgün edilmiştir. Böylece tekkeyle birlikte yerleşik hayata geçiş sürecinin başladığı Akbaba'nın tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu bölümde öncelikle tekkenin köydeki hayata etkisi, Canfedâ Hatun vakfının iktisadi, sosyal ve siyasi yönleri ve vakfın özelliklerinin bâniyesinin saraydaki kimliğiyle ilişkisi değerlendirilecek, ardından köyün günümüze kadar gelen akıbeti ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Beykoz, Akbaba köyü, Canfedâ Hatun, Kethüdâ kadın, vakıf

ABSTRACT

This study aims to discover the history of Akbaba village, which is located in the Beykoz district of Istanbul. It was named after Mehmed Efendi, who was a *dervish ghazi* from Mehmed the Conqueror's army. He built a dervish lodge, *tekke*, worshipped there until the rest of his life, and was then buried near it. Mehmed Efendi was known as Akbaba Sultan among the public, and his tomb has been a sacred place visited by Muslims since then. Canfedâ Khatun, a *ketkhuda woman* of Sultan Murad III.'s harem, established a mosque and other main buildings there as part of her pious foundation, *waqf*, and a village arose around them at the end of the sixteenth century. That was the way the land became a residential area during the Ottoman period. However, the waqf accounting registers reveal that there was more on Canfedâ Khatun's mind as the *tekke*'s followers were *janissaries* in Akbaba. The village stayed as the way it was until 1826 when Sultan Mahmud II abolished the *ocak* of *janissaries*, ending all their *tekkes*, including the one in Akbaba. As its followers were exiled, Canfedâ's waqf lost its importance in the village. It seems that nobody remembers the significance of her waqf at Akbaba today besides the name of Canfedâ Khatun. This work explores the roots of the village through the help of archival documents, especially from the waqf accounting registers.

Keywords: İstanbul, Beykoz, Akbaba village, Canfedâ Khatun, Kethüdâ woman, pious foundation, waqf

EXTENDED ABSTRACT

This study aims to discover the history of Akbaba village, which is located in the Beykoz district of Istanbul. The village was part of Ketkhuda Canfedâ Khatun's pious foundation (waqf), and it was a popular area among the Ottoman ruling elites during the sixteenth century. However, it seems that nobody remembers the importance of her waqf at Akbaba today besides the name of Canfedâ Khatun. This work explores the roots of the village through the help of archival documents, especially from the waqf accounting registers.

There is little information about the history of Akbaba before the sixteenth century. The land was named after the first resident, Mehmed Efendi, who was known as Akbaba Sultan among the public. According to his legendary life story, he had travelled from Bukhara to meet Mehmed the Conqueror and joined his army. After Istanbul's conquest, he settled in today's Akbaba that was probably granted to him by Mehmed the Conqueror for his services during the war. Mehmed Efendi built a dervish lodge, *tekke*, and worshipped there until the end of his life. After his death, his tomb was turned into a sacred place to visit and attracted visitors from not only the public but also from the Ottoman ruling elite.

Moreover, the *tekke* at Akbaba was a holy place for janissaries since it was a Bektashi lodge. The Ottoman military forces, specifically the janissaries, were under the Bektashi

order until their *ocak* was abolished by Sultan Mahmud II (1808-39) in the year 1826. During Sultan Murad III's (1574-95) reign, they frequently revolted for financial reasons and were seen severe trouble. Canfedâ Khatun, titled as a *ketkhuda* woman in Murad's harem, was also targeted by *sipahi* soldiers due to influencing the Sultan's decisions about their quarterly salary, *ulufe*.

Sixteenth-century historian Mustafa Âli mentioned Canfedâ Khatun's name in his book, *Kunhu'l-ahbâr*, a few times and described her as the second powerful person in Sultan Murad's harem. What made her different was that she was neither Sultan's concubine nor from his family but had quite a reputation in the his eyes, especially after the death of his mother, Nurbanu Sultan, in 1583. Canfedâ was her most reliable *jariye* against Murad's favourite concubine Safiye. According to Mustafa Âli, Nurbanu, on her death bed, suggested her son keep Canfedâ close at all times.

As a result, Canfedâ Khatun turned into an influential figure in the imperial harem from an ordinary *ketkhuda* woman. The title was used for older *jariyes* who educated newly arrived ones. As per Ottoman tradition, she began to establish pious foundations in and around Istanbul, Akbaba being one of them. Her first act was to construct a bath, *hamam*, and a cistern around Akbaba's tomb, then a mosque. These were clearly the signs of a growing population at a new residential area during the Ottoman era. Moreover, Canfedâ Khatun also endowed a few fountains and waterways near the dervish lodge. Unfortunately, most of them are ruined or have disappeared today.

However, all the works indicate that Canfedâ was the person who made Akbaba a village through her pious foundation. The main question here is whether her intentions were purely religious since a waqf is an Islamic institution. According to the accounting registers, the answer was no. The waqf frequently intervened in the Bektashi *tekke* through financial means due to its expensive renovation and maintenance necessities. The *waqf* even paid for the *tekke*'s daily expenses. The waqf was obviously monitoring the *tekke* and its *janissary* followers. Therefore, it would be difficult to say that the waqf's intentions were only religious It seems that daily life in the village continued in this way more or less the same until the first quarter of the nineteenth century. The breaking point was the year 1826, the year Sultan Mahmud II abolished the *ocak* and also ended all *tekkes*, including the one in Akbaba. Its followers were even exiled, so the population of the village suddenly dropped. That result also proves that Akbaba's population was mainly comprised of *janissaries*. The *tekke* remained empty until the end of the nineteenth century when it was transferred to another religious group, the Nakshis, with the permission of Sultan

Abdulhamid II (1876-1909). As a result, the village's profile changed. Abdulhakim Efendi was the first *şeyh* there where his family managed the *tekke* until 1925, when all tekkes were closed under the regime of the new Turkish government.

This study focuses on the history of Akbaba village, mostly its early beginning. It explores Canfedâ's ruined and disappeared buildings there, the administration of the waqf, and daily life in the seventeenth century, as can be ascertained from the accounting books of the *waqf*. There are many of these books in the collection of Maliyeden Mudevver (MAD.), Evkaf-ı Haremeyn Muhasebeciliği (EV.HMH.), and Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA) in the Ottoman Archive. The study also points the breaking points in the village until the twentieth century, which provides a perspective of the events.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nin günümüze bıraktığı en önemli miras vakıf kurumudur diyebiliriz. Devletin kuruluşundan itibaren Osmanlı sultanlarının İslami vakıf anlayışını benimsemesi ve kurulmasını teşvik etmeleri bunun en önemli sebeplerindendir. Eğitimden, sağlığa günlük hayatın merkezinde yer alan kurumun idaresi ve işleyişinin, toplum içindeki fonksiyonlarının neler olduğunu anlamanın yegâne yolu Osmanlı arşivlerinden geçmektedir. Kurumun köklü tarihi nedeniyle arşivlerde vakıflara ait çok sayıda ve çeşitlilikte belgeler vardır. Bunlar arasında özellikle bir vakfın kuruluş belgesi olan vakfiyeleri, vakıf köyleri ya da vakıflara ait varlıkların kaydedildiği böylece vakfın iktisadi gelişiminin izlenebileceği tahrîr defterlerini, vakıflara ait çeşitli davaların, anlaşmazlıkların, kararların kaydedildiği şer'iyye sicillerini, mühimmeleri, ahkâm defterlerini ve vakıf muhasebe defterlerini zikretmek gerekir (Orbay, 2005:30, 2007:5).

Bu çalışmanın amacı; vakıflara ait arşiv belgeleri, özellikle vakıf muhasebe defterleri üzerinden günümüzde Beykoz ilçesi sınırlarında bulunan Akbaba köyünün tarihinin incelenmesidir. Geçmişi XV. yüzyıl ortalarına dayanan bu yer hakkında ilk bilinen Akbaba namıyla anılan Mehmed Efendi'nin buraya gelerek bir tekke kurduğu, ömrünü geçirdiği bu yerde vefat edince tekkesi civarına defnedildiğidir. XVI. yüzyıl sonlarında nüfusu artmaya başlayan Akbaba'yı Sultan III. Murad'ın harem-i hümâyûnu'nun kethüdâ kadını Canfedâ Hatun İstanbul'daki vakfına bağlamış, çeşitli hayır eserleri inşa ettirmiş, vakıf eliyle ihtiyaçlarını gidermiştir.

Vakıf çatısı altında idare edilmeye başlanan Akbaba köyünün saray halkının ziyaret mekanlarından olduğu tahmin edilebilir. Zira bir fetih gazisinin mezarına ev sahipliği yapan köyün bir diğer özelliği yeniçeri askerlerinin buradaki tekkenin müridi olmasıdır. Vakfın muhasebe defterlerinin ortaya koyduğu vakfın tekkeyi sahiplendiği, masraflarını karşıladığı, aralarında sürekli bir ilişkinin olduğudur. Sultan II. Mahmud'un (1808-39) Yeniçeri Ocağı'nı kapattığı XIX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar aktif olan vakıf, tekkenin bu dönemde diğer Bektaşi tekkeleri gibi kapatılması ve Evkaf Nezâreti'nin kurulmasıyla eski etkinliğinden uzaklaşmıştır. Yani köyün tarihi Osmanlı döneminde tekkenin işleyişine bağlı olarak ikiye ayrılmıştır.

Bu bölümde Akbaba köyünün tarihi tekkenin faaliyette olduğu dönemi ve kapatılmasının ardından köydeki yaşamı konu edinmiş iki ana başlık altında ele alınacaktır. Vakıf kurumu özünde bireysel bir girişim olduğundan kurucusunun kimliğinden bağımsız değildir. Bu nedenle çalışmada ilk başlıkta Kethüdâ Canfedâ Hatun'un hayatına yer verilmiştir. Bâniyenin

hayatı XVI. yüzyılın iki kronik tarih yazarının eserinde, Selânikî Mustafa Efendi'nin *Selânikî Tarihi*'nde ve Gelibolulu Mustafa Âli Efendi'nin *Künhü'l- ahbâr* isimli eserinde verilen bilgiler doğrultusunda hazırlanmıştır. Ardından askerî sınıfa mensup bir hayırsever olarak tesis ettiği vakıflarının iktisadi, siyasi ve sosyal yönleri ve vakfın muhasebe defterlerinin kayıtlarına göre işleyişi değerlendirilmiştir.

Canfedâ Hatun'un İstanbul'daki vakıflarına ait Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA) kayıtlı üç ayrı defter kataloğunda; Maliyeden Müdevver (MAD.), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA.) ve Evkaf-ı Haremeyn (EV.HMH.) fonlarında kayıtlı vakıf muhasebe defterleri vardır. Merdiven usulüyle, çift tarafı olan bir varakta tutulan muhasebe defterlerinin normal zamanlarda genellikle yıllık olarak hazırlandığı, vakfın sık mütevelli değiştirdiği dönemlerde bu sürenin oldukça kısaldığı görülmüştür. Mezkûr bilançolardan TS.MA. fonunda kayıtlı olan iki defter *icmal* şekilde yani özet olarak hazırlanmış, diğerleri *mufassal* yani detaylı olarak tutulmuştur. Usulen bu iki defterin birbirine iliştirilmesi gerektiği halde (Orbay,2007:12) arşivde kayıtlı defterler için bunun her zaman mümkün olmadığı görülmüştür. *Mufassal* defterler vakfın gelirler "*akarat-ı mevkufe"* ve giderler "*vuzia min zalik"* kalemlerinin ayrıntılarını içerdiğinden vakfı anlamamızı sağlayan oldukça detaylı bilgilere sahiptir. Zaten vakfın faaliyetlerini izlememizi kolaylaştıran, yorumlamamızı sağlayan bu tür detaylı kayıtlardır.

Bu çalışmanın son başlığında XIX. yüzyılda tekkenin kapatılmasının ardından Akbaba köyünün ne tür bir değişime girdiği, Cumhuriyet dönemindeki süreci ele alınmıştır. Geçmişte olduğu gibi halen köy statüsünde olan Akbaba köyü küçük bir yerleşim birimidir. Ancak ilk sakini Mehmed Efendi'nin fetih gazisi olması ve türbesinin bir ziyaret mekanına dönüşmesi Osmanlı döneminde buraya içinde dini, milli ve siyasi anlamların olduğu bir kimlik kazandırmıştır. Elinizdeki çalışmada bu kimliğin vakıf muhasebe defterinden okunması bu tür belgelerin şehir tarihini aydınlatmadaki rolüne bir örnektir.

2. Harem-i Hümâyûn Kethüdâsı Canfedâ Hatun'un Hayatı

Kethüdâ kadın unvanıyla ünlenmiş Canfedâ Hatun, Sultan III. Murad'ın annesi Valide Nurbanu Sultan'ın cariyesidir. XVI. yüzyıl tarihçisi (Gelibolulu) Mustafa Âli'nin bildirdiğine göre Çerkez asıllıdır. Genç yaşlarda hareme girmiş, uzun yıllar Eski Saray'da görev yapmıştır. Sultan III. Murad (1574-95) tahta çıkıp annesi Nurbanu Sultan "valide sultan" mertebesine yükselince aralarında Canfedâ'nın da bulunduğu harem halkıyla Yeni Saray'a geçmiştir. Burada Valide Sultan tarafından "kethüdâ kadın" mertebesine yükseltilen Canfedâ Hatun'a ilk iş olarak kırktan fazla cariyenin yetiştirilmesi görevi verilmiştir (Çerçi, 2000:237).

Mustafa Âli Efendi'nin *Künhü'l- ahbâr* isimli eserinde verdiği bu bilgi aynı zamanda XVI. yüzyıl harem-i hümâyûnunda "kethüdâ kadın" görevinin açık bir tanımıdır. Bazı araştırma eserlerinde bu unvanın tanımı ve kapsamı değerlendirilir. Mesela harem konusunda detaylı çalışmaları olan Leslie P. Peirce'ye (1993:225-232) göre "kethüdâ kadın" harem-i hümâyûnda valide sultana doğrudan hizmet eden cariyedir. Üç gruba ayırdığı harem hiyerarşisinde idareciler grubundadır. Yani sultanın ailesi ve sıradan cariyeler arasında orta kademede bir idarecidir. Bazı kaynaklara göre harem-i hümâyûnun en yaşlısı ve tecrübelisi olan "kethüdâ kadın" unvanı Sultan II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim döneminden beri bilinmekteydi (Uluçay, 2011:235) Diğer bazı kaynaklarda sadrazam gibi yüksek rütbeli kimselerin haremlerinin idaresinde de benzer işlerle sorumlu "kâhya kadın"ların olduğu yazar (Canatar, 2002:333).

Yukarıdaki bilgilere uygun olarak Canfedâ Hatun'un haremde yaptığı bir nevi idarecilik, Valide Sultan'a yardımcı olmak, cariyeleri yetiştirmek gibi işlerdir. Ayrıca Nurbanu Valide Sultan ve gelini Safiye Sultan arasında ikiye bölünmüş bir haremde sahibesinin yanında yer alarak ona hizmetlerde bulunmuş, sevgisini ve güvenini kazanmıştır (İpşirli, 1993:150). İkilinin arasındaki iyi ilişkilere eserinde yer veren Mustafa Âli'nin bildirdiğine göre Valide Sultan (ölümü 1583) vefat etmeden önce Canfedâ Hatun'u unutmamış, Sultan III. Murad'a onu yakınında bulundurmasını vasiyet etmiştir (Çerçi,2000:237). Kethüdâ Canfedâ Hatun'un isminin zamanla harem dışına taşmasından Sultan'ın annesinin vasiyetini dinlediğini anlıyoruz. Bu bilinirliği sağlayan tesis ettirdiği vakıflardır. Sultan'ın annesi veya ailesinden biri olmadığı halde Saraçhane semtinde iki milyon akçe harcayarak görkemli bir sebil yaptırması ve açılışında dağıttığı hediyeler toplum içinde isminin tanındığını düşündürmektedir (Çerçi, 2000:238).

Nurbanu Sultan'ın vefatıyla haremde daha fazla ön plan çıkan Canfedâ Hatun'un Âli'nin de belirttiği üzere Sultan III. Murad nezdindeki konumu giderek artmıştır. Hatta Âli'nin Canfedâ'nın kimi zaman Sultan'ın *"ne-reva işlerden men'ine"* çabaladığını belirtmesinin onun Kethüdâ Kadını annesinin yerine koyduğunun da bir nişanesidir. Bunun sonucunda Canfedâ Hatun'un haremdeki konumunu sıradan bir "kethüdâ kadın" olarak yorumlamak doğru olmaz. Kendisi bu unvanı taşımaya devam etmekle birlikte şahsında farklı anlamlar yüklemiş, bu unvanın itibarını arttırmıştır

Selânikî Mustafa Efendi'nin *Selânikî Tarihi* isimli eserinden Canfedâ Hatun hakkında farklı detaylara ulaşmak mümkündür. Bunlardan biri kapıkulu sipahilerinin Sultan III. Murad'ın haremini basarak Kethüdâ Canfedâ Hatun'u alma girişimidir. Olayın asıl nedeni sipahilerin ulufe dağıtımı esnasında kendi paylarını eksik bulmasıdır. Eksik kısmın iç hazineden tamamlanmasını kabul etmeyen askerler bundan dönemin veziriazamı ve defterdarıyla birlikte

Canfedâ Hatun'u sorumlu tutar. Asiler, harem-i hümâyûn'u basmayı dahi planlarlar ancak isyana iç oğlanlarının müdahalesi sayesinde bu fiiliyata geçirilemez. Böylece Canfedâ da kurtulur (İpşirli, 1989:301-302)

Sultan III. Murad'ın 1595'te vefatıyla Canfedâ Hatun'un harem-i hümâyûnda "kethüdâ kadın" görevi sona erer. Sâbık Sultan'ın harem halkıyla birlikte âdet olduğu üzere Topkapı Sarayı'ndan çıkarılan Canfedâ Hatun, aynı gün Eski Saray'a gönderilmiştir. Burada Sultan III. Murad'ın geride kalan kızlarını yetiştirmesi ve evlendirmesi için görevlendirilmiştir (İpşirli,1989:436).). Ömrünün neredeyse tamamını Eski ve Yeni Saray arasında geçiren Canfedâ Hatun burada vefat etmiş ve Eyüp Sultan'daki mezarına defnedilmiştir (Erzi,1987:13)

Varlıklı ve hayırsever bir kadın olduğu bilinen Kethüdâ Canfedâ Hatun, İstanbul'da Saraçhane ve Karagümrük semtlerinde ayrıca Beykoz'un Akbaba köyünde ve İzmit'te çeşitli vakıflar kurmuştur. Hacıların yararına kurduğu bir de Haremeyn vakfı vardır (Karademir, 2018:88-102). Bu çalışmanın konusu Akbaba'daki vakfı olduğundan aşağıda öncelikle burasının detaylı bir değerlendirmesi yapılacaktır.

3. Akbaba'daki Canfedâ Hatun Vakfı'nın Değerlendirilmesi

XVII. yüzyıl ortalarında Akbaba'yı ziyaret eden Evliya Çelebi burayı İstanbul'dan kayıkla bir gün uzaklıkta yüz haneli bir köy olarak tarif eder. Kestane ve kiraz ağaçlarının çevrelediği, zengin su kaynaklarına sahip köy aynı zamanda İstanbullular için bir sayfiye yeridir. Evliya Çelebi ayrıca Akbaba Mehmed Efendi'nin mezarından, tekkeden, yanındaki camiden ve caminin akarı olan hamamdan bahseder (Kahraman vd., 2011,1.Kitap:241). Seyyahın bahsetmediği tek husus nedense bâniyenin ismidir.

Bu bâniye XVI. yüzyıl sonlarında burada Akbaba Sultan namıyla anılan Mehmed Efendi'nin mezarı yanına cami eseri yaptıran Kethüdâ Canfedâ Hatun'dur. Mehmed Efendi İstanbul'un fethine katılmış derviş gazilerdendir. XV. yüzyıl ortalarına kadar boş bir arazi olduğu anlaşılan bu arazi kendisine muhtemelen Fatih Sultan Mehmed tarafından fetihteki hizmetleri sonucu verilmiştir. Sonradan adıyla anılacak Akbaba'da bir tekke kuran Mehmed Efendi ömrünü burada geçirmiş, vefat ettiğinde aynı yere defnedilmiştir (Tanman, 1989:222). Zamanla kendisinin namı yayılmış ve mezarı bir ziyaret yeri olmuştur. Canfedâ Hatun tarafından bir hamam ve su sarnıcı yaptırılan Akbaba'nın nüfusunu bu ziyaretler arttırmış olmalıdır. Yani Canfedâ Hatun'un Akbaba'ya yönelmesinin, burayı İstanbul'daki vakfına bağlamasının ilk nedeni sosyal ihtiyaçlardan kaynaklanmıştır. Zira o dönemde bu tür ihtiyaçları gideren tek kurum vakıf kurumuydu.

Osmanlı dönemi askerî sınıfı için konumuna ve gelirine uygun vakıflar kurmak ibadet olmanın yanı sıra bir gelenekti. Üstelik vâkıfın itibarını toplumun gözü önünde ilan etme şeklidir. Bu nedenle gerek tahttaki sultan gerek maiyetindekiler yüzyıllarca vakıflarını kurmuşlardır. Leslie P.Peirce (1993) Nurbanu Valide Sultan'ın, Amy Singer (2002) Hürrem Sultan'ın, Lucienne Thys-Şenocak (2009) Hatice Turhan Sultan'ın yaptırdığı vakıf eserlerden üst düzeydeki kadınların bâniye yönünü yorumlamıştır. Öte yandan Canfedâ Hatun, Sultan'ın annesi veya ailesinden bir kadın değildir. Asıl sahibesi Nurbanu Sultan ve tahttaki Sultan III. Murad'ın itibarını kazanmış bir cariyedir. Dolayısıyla onun kurduğu vakıfların sultanın ailesinden bir kadına mahsus ihtişamda olması beklenemez. Kaldı ki bir cariyenin bu denli gelir kaynağının topluma izahı da yoktur. Böylece farklı bir yola başvuran Canfedâ Hatun genellikle tarihî bir geçmişi olan, harap haldeki mescitleri ve çevresini inşa ettirmiştir. Bu Gelibolulu Mustafa Âli'nin de dikkatinden kaçmamış olacak ki Canfedâ Hatun'un eski ve harap eski mescitleri onarttığını hassaten belirtmiştir (Çerçi,2000:238). Bu eski eserlerin genellikle Osmanlı toplumuna hizmet etmiş, tarihî bir şahısla ilişkilendirildiğini dikkate alırsak Canfedâ Hatun'un vakıflarına nasıl bir anlam verdiğini daha net görebiliriz. Bir hayırsever olarak Canfedâ'nın duruşu tarihine ve değerlerine sahip çıkan, bu anlayışla vakıfları eliyle sosyal hizmetler sunan bir kadın resmidir (Karademir,2018:97). Bunun bir tezahürü olarak Akbaba'da İstanbul'un fethine katılmış mübarek bir zatın mezarını ve çevresini vakıflar kurmak suretiyle şenlendirmiştir. Ancak bir kısmı tamamen tahrip olarak ortadan kalktığından Akbaba'daki hayır eserlerinin tamamını bilemiyoruz. Bunun bir diğer sebebi de vakfa ait vakfiyenin Osmanlı Arşivi'nde bulunamamasıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde (VGMA), Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde (TSMA) ve döneme ait bazı şer'iyye sicillerinde taranan Canfedâ Hatun'un İstanbul vakıflarına ait vakfiye henüz tespit edilebilmiş değildir.

Vakıflara ait gelir ve gider kayıtlarının tutulduğu muhasebe defterlerinden hayır eserlerinin neler olduğunu belirlemek mümkündür. Özellikle *"vuzia min zalik"* başlığı altında kaydedilen harcama kayıtları vakfa ait son derece detaylı bilgiler içermektedir. Mesela Canfedâ Hatun'un vakfı eliyle Akbaba Mehmed Efendi'nin kurduğu tekkeyi sahiplendiği bilgisi *meremmat* yani tamirat/tadilat giderleri arasında tespit edilmiştir. Hemen her sene bu tür ihtiyaçları olan tekkenin Akbaba'daki vakfın önemli gider kalemlerinden olduğu bellidir (BOA,MAD.d.. Göm.No.01703,Vr.0089-B/0090-B).[1] Ayrıca yine vakfın harcamalarından anladığımız sürekli tekkeyle iç içe olduğu, aydınlanması, halılarının temini ve temizliğinin kurumca sağlandığıdır (BOA, MAD.d. Göm.No.01703,Vr.0098-A/B). Yani vakıf düzenli olarak tekkeyle ilgilenmekte, bu vesilelerle burada neler olup, bittiğini her an takip etmektedir.

1 MAD.d., Maliyeden Müdevver defterleri. Muhasebe defterlerinin referansında BOA'daki gömlek numarası kullanılmıştır. Defterlerde iki bölümden oluşan varağın sağ bölümü A, sol bölümü B olarak ifade edilmiştir.

Akbaba Mehmed Efendi'nin tekkesi Osmanlı döneminde yeniçeri ocağının bağlı olduğu Bektaşi tekkelerindendir (Tanman, 1989:222) Bilindiği üzere Sultan III. Murad döneminde ocakta bozulmalar başlamış, özellikle iktisadi nedenlerle askerler sıkça isyan etmişlerdir (İpşirli,1989:301-302). Yukarıda Canfedâ Hatun'unda ulufe ödemelerine müdahale etmekle suçlandığından ve çıkan isyandan bahsedilmişti. Askerlerin nazarında suçlanacak kadar bilindiği anlaşılan Canfedâ Hatun'un Akbaba köyünde yeniçerilerin tekkesini sahiplenmesi sıradan bir hayırseverlik kararının ötesinde görünmektedir. Yıllık düzenli gereksinimleri olduğu anlaşılan tekkenin bir yandan ihtiyaçları giderilirken aynı zamanda kontrolünün sağlandığı anlaşılmaktadır. Böylece Kethüdâ Canfedâ Hatun'u Akbaba'ya getiren nedenlerden bir diğerinin siyasi gayeler olduğu söylenebilir.

Canfedâ Hatun vakfının siyasi yönünü ortaya koyan diğer bir özellik vakıf idarecilerinin görevleridir. Akbaba'daki vakfın yanı sıra Karagümrük ve Saraçhane'deki hayır eserlerini de içine alan İstanbul vakfının idarecileri üst düzey askerî sınıf mensuplarıdır. Muhasebe bilançolarında ücretler, *el-vezaif,* kaleminde gösterildiği üzere vakfın en üst düzeydeki idarecisi yani nazırı dârüssaâde ağasıdır (BOA, MAD.d. Göm.No.01703, Vr.0101-A). Bütün harem-i hümâyûn halkının, Haremeyn-i Şerifeyn yani Mekke ve Medine şehirlerindeki görevlilerin, sultan ve vezir vakıflarının amiri olan *dârüssaâde ağası* tahttaki sultanın üst düzey görevlilerindendir (Altındağ,1994:1). Yine aynı kayıtlarda görülebileceği üzere vakfın mütevellileri yani idarecileri *bevvâbân-ı dergâh-ı âlî* unvanlı kimselerdir. Görevleri Topkapı Sarayı'nda Ortakapı denilen Bâbüsselâm'ı beklemek olan kapıcıların makamları son derece saygındı (Özcan, 2001:345). Vakfın kurucusunun yanı sıra iki önemli kademedeki idarecisinin konumları da kurumun siyasi yönünü açıkça ortaya koymaktadır. Bu özellik aynı zamanda devletin üst kademesinde boşluklar görülmesi halinde vakfın gelir-gider düzenini bozan, hizmetlerini aksatabilecek bir yönüdür.

3.1. Muhasebe Bilançolarına Göre Akbaba'daki Vakfın İşleyişi

Ömer Lütfi Barkan (1963:244) vakıf çalışmalarında muhasebe bilançolarının önemine şu sözleriyle dikkat çeker; "*....vakıf tesislerinin uzun ömürleri boyunca çok enteresan safhalar arz eden zengin bir tarihleri olması lazım gelir. Vakıfların bu hayat hikayelerini ise onların te'sis senedlerinden (vakfiyelerden) çıkarmanın mümkün olmayacağı aşikardır. İşte burada bazı örneklerini vermek istediğimiz Yıllık Muhasebe Cedvelleri, içtimai ve iktisadi varlıklar olarak vakıfların devirlerinin umumi şartlarına, konjonktür hususiyetlerine ve kendi yaşlarına göre maruz kalacakları değişiklikleri bütün teferruatıyla takip ve rakamlarla tespit etmeğe müsait malumatı ihtiva etmektedirler."* Barkan'ın üslubundan ilham alınan bu çalışmada

Kethüdâ Canfedâ Hatun'un kimliği, hayırseverliği ve vakıflarının işleyişi en başta muhasebe bilançolarından analiz edilmiştir.

Osmanlı Arşivi'nde Canfedâ Hatun'un vakıflarına ait Maliyeden Müdevver (MAD.), Evkaf-ı Haremeyn Muhasebeciliği (EV.HMH.) ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA.) defterler kataloğu altında, bir kısmı yıl serisi takip eden çok sayıda muhasebe bilançosu vardır. Akbaba'daki vakıf İstanbul Vakfı'na bağlı olduğundan muhasebeleri bir arada tutulmuştur. Dolayısıyla esasen İstanbul Vakfı'na ait bilançolar bu çalışmanın asıl kaynağıdır. Vakfın faaliyetlerinin yanı sıra vakfa ait bazı hayır eserlerinin varlığını hatırlatan yine bu defterlerdeki kayıtlardır. Günümüzde Akbaba köyünde türbenin yanında bir camii, hamam ve sarnıcı yaptırdığı bilinen Canfedâ Hatun'un vakfının köydeki tekkeyi sahiplendiği, biri caminin yakınında en az iki çeşme yaptırdığı böylece anlaşılmıştır (BOA,MAD.d.,Göm. No.01703,Vr.0081-A). İlk hali olmasa da çeşmelerden biri caminin yeni inşa edilen avlusunda, diğeri camiye giden yolun başındadır. Bazı kaynaklarda ikincisinin Mimar Sinan'ın eseri olduğu yazar (İ.K.S.A.,1982:515-517). Günümüzde üzerinde Latin harfleriyle besmele ve 1947 yılı yazan çeşmenin kitabesi yoktur.

Bu bilinmezlikler hem vakıf tarihimizin, hem de Kethüdâ Canfedâ Hatun'un hayırseverliğinin anlaşılması açısından eksikliktir. Vakfiyesi belki henüz arşivde tasnif edilmemiş olan Canfedâ Hatun'un vakfında bu eksiklik kısmen muhasebe bilançolarından giderilmiştir. Vakıf kurumunun işleyişi gereği hayır işlerinin devamı için tahsis edilen gelir kaynaklarını yine bu defterlerden anlayabiliriz. Mesela muhasebelerine göre Akbaba'daki vakfın köydeki en önemli gelir kaynağı caminin yanındaki hamam ve çeşitli dükkânlardır. Dükkânların sayısı ve içeriği kayıtlarda yer almaz. Ancak bu iki gelir kaleminin yıllık toplam kira gelirinin 6 bin akçe olduğu görülür (BOA, MAD.d.,Göm.No.01703,Vr.0101-B). Öte yandan, mezkûr gelir kaynaklarının köydeki vakfın masraflarına yeterli gelmediği anlaşılmaktadır. Zira konumu İstanbul'da tarif edilen bir mesken ve iki köfteci dükkânının kiraları Akbaba başlığında kayıtlıdır. (BOA, MAD.d.,Göm.No.01703,Vr.0063-A) Yani bu yerlerin kiraları Akbaba'daki işlere harcanmak üzere ayrılmıştır. Bilançolarda vakfa ait ayrıca bazı odaların, mesela bir kayda göre muallimin kaldığı odanın, tamir giderleri vardır. Ancak buralardan gelen kira geliri olduğu bilgisi en azından incelenen muhasebe defterlerinde yer almaz (BOA, MAD.d.,Göm.No.01703,Vr.0078-A).

Mezkûr gelir kaynaklarının çoğunlukla vakfın tamirat ve yenileme, *meremmat,* giderlerine harcandığı bilançolarda görülen diğer bir detaydır. Sürekli bozulduğu anlaşılan suyolları, çeşmeler ve hamamın tamiratı vakfın önemli bir gider kalemidir. Yalnız burada İstanbul'daki gibi bu işi yapan düzenli suyolcuları grubu yoktur. Vakfın gerektiğinde

bu işi yapabilecek işçileri ücretle kiraladığı anlaşılmaktadır (BOA,MAD.d.,Göm. No.01703,Vr.0078-A). XVII. yüzyıla ait detaylı bilgilerin yer aldığı muhasebe defterine göre Akbaba'daki vakıf bu tür işlere yılda ortalama 2-3 bin akçe harcıyordu. Ancak bazen *meremmat* işlerinin masrafı vakfın tamamını etkiliyordu. Mesela 1678-80 yılları bilançosunda sadece köydeki cami, tekke ve çeşmelerin tamiratına vakıf nâzırı dârüssaâde ağası ve vakıf müfettişinin izniyle 99.225 akçe harcanmıştı. Bilançoda not şeklinde vakfın bu ödemeyi yapabilmek için vakıf çalışanlarının tamamının altı aylık maaşına el konulduğu bilgisi verilmiş (BOA,TS.MA.D.No.04254-0003-00-Vr.003-A). Yani vakfın ihtiyacı düzenli bir gider kalemi olan çalışan ücretlerine göre öncelikli görülmüştü.

Tablo 1. Canfedâ Hatun'un Akbaba Vakfı Çalışanları

Görevi	Vazifesi	Görevi	Vazifesi
İmam	1 nefer x 6 akçe	Sermahfil	1 nefer x 2 akçe
Hatib	1 nefer x 5 akçe	Yasinhan	1 nefer x 2 akçe
Müezzin	2 nefer x 3'er akçe	Devirhan	2 nefer x 2'şer akçe
Kayyım	1 nefer x 2 akçe	Âb-keş	1 nefer x 2 akçe
Muarif	1 nefer x 1 akçe	Ferraş	1 nefer x 4 akçe

Kaynak : BOA,MAD.d.Göm.No.01703,Vr..0101-B,0102-A/B

Osmanlı vakıf işleyişinde yaptıkları görev karşılığı *vazife* yani maaş tahsis edilmiş bu kişilerin sayısı Akbaba'daki vakıfta giderler kalemine göre toplamda on iki kişidir. Ancak bunları on iki farklı görevli olarak düşünmemeliyiz. Bunun sebebi mesela bir örnekte Abdurrahman isminde bir kimsenin *müezzin, devirhan* ve *muarif* görevlerinde üç farklı kayıtta gösterilmesidir. Yani bir kişiye birden fazla görev verilmiştir. Tevfik Güran'a (2006:37) göre bu tür uygulamaların sebebi akçenin değer kaybından kaynaklanan gelir kaybını önlemeye yönelik bir tedbir olabilir. Vakfın yüzyıl sonlarındaki muhasebelerine baktığımızda bir kişinin birkaç görevi aldığını daha net görüyoruz. Zira yukarıdaki tabloya göre 1611-14 yılları bilanço döneminde on iki kişiye günlük otuz dört akçe ödeniyor. Oysa 1670-72 yılları muhasebe kayıtlarına göre vakıfta görevli üç kişiye günlük toplam otuz akçe ödenmiş (BOA. EV.HMH.d.00217,Vr.0003B,0004A).

Yukarıda Tablo 1'de görülebileceği üzere Akbaba'daki vakıfta çalışanlar iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilk toplulukta olanlar camide dini işlerde görevli olanlar yani *imam, hatib, müezzin* ve *duagû* denilen Kur'an'dan sure okuyan kimseler. Camide bir *hatib*in görevli olması burada Cuma namazı kılındığını gösteriyor ki Osmanlı döneminde her camide Cuma namazı kılınmazdı, bunun için sultanın izninin alınması gerekiyordu (Yediyıldız,2003:233).

Yine bu ilk grupta bir *muarif*in olması köyde Canfedâ Hatun'un isminin düzenli anıldığının işareti. Osmanlı vakıflarında *muarif*; cami gibi yerlerde yüksek sesle Hz. Peygamber'e ve vâkıfa kasideler söyleyen, vakıf kurucusunu tanıtan ve öven görevlidir (Köprülü, 2005:272) Akbaba'daki camide bu iki unvandan vazifelinin olması Canfedâ Hatun'un köydeki bilinirliğini göstermektedir. Camide görevli olan ikinci gruptakiler yani *kayyım, sermahfil, ferraş* görevindekiler temizlik, düzenin kontrolü gibi işleri yerine getiriyorlardı. Kayıtlarda ismi geçen *âb-keş*in vakıf kuruluşlarının ihtiyacını karşılamak üzere kuyudan su çekmekle görevli olduğu bilinmektedir (Yediyıldız,2003:367).

Akbaba'daki vakfın gider kalemleri arasında son olarak düzenli bazı giderlerin olduğunu söylemek gerek. Bunlar caminin ve tekkenin aydınlatma ya da yerlere serilen sergilerin temini gibi giderler. Ayrıca köyde gerektiğinde lağımların tahliyesi (BOA. TS.MA.D.04521.0001.00.001), kaldırımların onarılması, Ramazan ayında bazı hizmetlerin sağlanması yine vakfın harcamaları arasındadır (BOA.TS.MA.D.04521.0003.00.001).

4. XIX. Yüzyıl- Akbaba Köyünde Değişim Zamanı

Kethüdâ Canfedâ Hatun'un anısının Osmanlı dönemi Akbaba köyünde sonraki yüzyıllarda da devam ettiği kesindir. Mesela 1803 senesinde (hicri 1218) Canfedâ Hatun *Mekteb-i İbtidaisi* hakkında hazırlanan bir rapor bu durumun güzel bir örneğidir. Maarif Nezâreti'nin raporunda mektebin derhal tamirinin gerektiği ancak bu işler esnasında Canfedâ Hatun'un vakfına bağlı bilinen mektebin Sultan III. Mustafa (1757-74) tarafından bina edildiğinin anlaşıldığı yazmaktadır (BOA.MF.MKT.00632.00022.001/003) [2] Yani mekteb Sultan III. Mustafa tarafından inşa ettirilmiş ancak böyle olduğu unutularak Canfedâ Hatun'un vakfına bağlı olduğu zannedilmiştir.

Akbaba köyündeki günlük hayat 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasıyla önemli bir dönüşüm yaşamaya başlamıştır. Zira bu dönemde diğer Bektaşi tekkeleri gibi Akbaba'daki tekke de kapatılmış, babaları ve müridleri taşraya sürgüne gönderilmiştir. Reşat Ekrem Koçu (1958:504), 1876 (hicri 1293) senesi mebus seçimine ait bir defterde Akbaba köyü nüfusunun otuz dokuz hane kaydedildiğini yazar. Evliyâ Çelebi'nin verdiği yüz hane bilgisine vurgu yapan Koçu, bir yüz yıl içinde nüfusta görülen bu küçülmeyi tekkenin dağıtılmasıyla ilişkilendirmiştir.

Akbaba köyü için diğer bir dönüm noktası; XIX. yüzyılın sonlarına doğru tekkenin şeyhliğinin Nakşibendî tarikatına devredilmesidir. Bu süreç gelecekte Yavrutürk soyadını

2 MF.MKT. Maaraif Nezareti Mektubî Kalemi

alacak ailenin ilk kuşağından Buharalı Şeyh Abdülhakim Efendi'nin İstanbul'a gelmesiyle başlar. Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde İstanbul merkez kumandanı olan hemşehrisi Abdülkadir Paşa vesilesiyle boş bulunan Akbaba tekkesinin şeyhliği kendisine verilir. Eski tekke kullanılamaz halde olduğundan Abdülhakim Efendi, Abdülkadir Paşa'nın da yardımıyla harap durumdaki tekkeyi yeniden inşa ettirir. Yanına iki odalı şeyh meşrutası yaptırır. (İ.K.S.A.,1982:516-517). Torunu Abdüssemi Yavrutürk'ün anlattığına göre tekkeyle birlikte uzun bir süre kapalı kalan camiyi de yeniden ibadete açar. 1889'da (hicri 1306) vefat ettiğinde caminin haziresine gömülür. Kızı İsmet Hanım'ın (hicri 1325) mezarı hemen yanındadır. Ailenin internet sitesinde yayınladığı beratlardan anlaşılan; Abdülhakim Efendi'nin oğullarından Mehmed Selahaddin Ekrem Efendi'ye (Yavrutürk) talebi üzerine 1910'da (hicri 1328) tekkenin şeyhliğinin verildiğidir.

Vakıflar Başmüdürlüğü'nde kayıtlı 1923 (hicri 1341) tarihli *Esâmi-i Tekaya Defteri*'ne göre tekkenin son şeyhi Abdülhakim Efendi'nin diğer oğlu, Hafız Ahmed Mansur Mükerrem Yavrutürk'tür (İ.K.S.A.,1982:517). Bu görevini 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu çıkana kadar yürütmüştür (Tanman,1989:222). Tekkenin kapanmasından, vefat ettiği 1960 yılına kadar, toplamda altmış bir yıl boyunca Canfedâ Hatun camiinin imamlığını sürdürmüştür. Aynı zamanda İstiklal Madalyası sahibidir. Dört kızı, altı oğlu vardır. Eşiyle birlikte taşsız olan mezarları babasının mezarının altındadır (İ.K.S.A.,1982,:517). Oğullarından Semih Yavrutürk caminin müezzinlik görevini otuz yıl boyunca yerine getirmiştir. Diğer bir oğlu Abdüssemi Yavrutürk halen köy sakini olarak yaşamaktadır. Dost Beykoz gazetesine verdiği 5 Kasım 2014 tarihli röportajda Mimar Sinan'ın eseri olan Canfedâ Hatun camii altındaki hamamın Sinan eserleri arasına kendisinin gayretiyle girdiği anlaşılmaktadır. Röportaj şöyledir; *"Yirmi beş sene kadar önceydi. Ağaç sırtımda ormandan geliyorum. Yolda üç-dört beye rastladım. Bu ihtiyar bilir diyerek yanıma yaklaştılar. 'Burada hamam varmış onu göremedik' diye sordular. Bende aldım hamamın kalıntısına götürdüm. Kemerin perişan halini görünce koca adam iki elini başının arasına alıp 'ay bu kemer Sinan'ın' diyerek ağlamaya başladı. Hamamı inceledi. Kendisi Boğaziçi Üniversitesi'nde Sanat Tarihi profesörüymüş."* İsmini bilmeden bahsettiği akademisyen büyük ihtimal Profesör Aptullah Kuran'dır. Zaten 1987'de yayınladığı Sinan eserleri listesinde Akbaba'daki bu hamam da yer alıyor (Kuran, 1987).

Abdüssemi Yavrutürk'ün röportajını okuyunca şahsen tanışmak üzere Akbaba köyüne gittim ve Akbaba'nın hikayesini bir de onun anılarından dinledim. Bir akrabasından, tanıdığından bahseder gibi heyecanla, mutlulukla paylaştı kendisine miras kalmış hikayeleri. Canfedâ Hatun'un Akbaba Sultan'ı ziyaret ettiğini, ona olan sevgisinden burada bir cami

yaptırmak istediğini, o zamanlar saraydan gelen askerlerin türbenin daimî ziyaretçileri olduğunu anlattı. Anlattıklarının önemli kısmı rivayetlere dayansa da Kethüdâ Canfedâ Hatun'un sessiz sedasını dinler gibi hissettim kendimi. Zira ne yaptırdığı çeşmeler, su yolları biliniyor artık, ne de Akbaba Sultan'ın tekkesiyle olan bağları. Harabesinden Mimar Sinan eseri olduğu tespit edilen hamam ve su sarnıcının izleri bile yok olmak üzere. Caminin sokağı başındaki çeşme eseri onun ismiyle bile anılmıyor. Oysa kimliği unutulmuş bu çeşme İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi'nde Mimar Sinan'ın eseri olarak anılıyor. Kethüdâ Hatun'u günümüzde Akbaba köyünde temsil eden tek yapı defalarca yıkılan, harap olan ama her seferinde ayağa kalkan camii. II. Dünya Savaşı yıllarında cephanelik olarak da kullanılan bu yapı neyse ki hiç vazgeçmemiş bâniyesinin ismini yaşatmaktan.

5. Sonuç

Bu çalışma; vakıf çatısı altında yönetilen ve desteklenen Akbaba köyü tarihinin muhtasar bir hikayesidir. Aynı zamanda Osmanlı dönemi vakıf uygulamasına dayalı şehir tarihçiliğinin mikro bir örneğidir. Gerek vakfın muhasebe defterleri, gerek vakfa ait çeşitli arşiv belgeleri ve elbette XVI. yüzyılın kronikleri günümüzde küçük bir yerleşim alanı olan Akbaba'nın tarihimizde ne denli özel bir yeri olduğunu gösterir. İlk sakini İstanbul'un fethine katılmış bir gazi, Akbaba Mehmed Efendi olan bu yer, gözlerden uzak konumuna rağmen belli ki sarayın hep gündeminde olmuştur. Akbaba'yı döneminde bilinir kılan sebepler arasında; yeniçerilerin buradaki Bektaşi tekkesinin müridi olması, Akbaba Sultan'ın mezarının saraydan ziyaretçileri çekmesi, köyün şifalı suları, Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği kuşları, doğal güzellikleri gibi çok sayıda unsur sayılabilir.

Fetihten sonra nüfusu artmaya başlayan bu yere Kethüdâ Canfedâ Hatun bir hamam ve su sarnıcı yaptırmıştır. Mezkûr hamamın Mimar Sinan'ın eserleri arasında olması Akbaba tarihine önem katan bir özelliktir. Ne yazık ki bu hamam artık sadece vakfın muhasebe kayıtlarında görülen, döneminde vakfa gelir sağlayan bir akarıdır. Akbaba'da bir de cami inşa ettiren Canfedâ Hatun köydeki hayır eserlerini İstanbul'daki vakıflarına bağlar. Akbaba köyü böylece XIX. yüzyılda tekkenin kapatılmasına kadar devletin gözetimine girer. Bu durumu anlamamızı sağlayan vakfın muhasebe defterinde kayıtlı tekkeye yapılan harcamalar ve vakıf yöneticilerinin üst düzey askerî kesim mensubu olmalıdır.

Tekke 1826'da kapatılmış ve daha sonra Sultan II. Abdülhamid'in izniyle Nakşidendîlere tahsis edilmiştir. Böylece bir zamanlar Bektaşilerin olan tekkenin kapatılmasıyla yeniçerilerin izleri silinmiş, devletin izniyle yeni bir dönem başlatılmıştır. Bu dönem 1925'te tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar devam etmiş ve bu tarihte Nakşî tevhidhanesi kapatılmıştır.

Geçmişteki siyasi kimliğine karşın Akbaba günümüzde halen doğal güzelliklerini koruyan, merkezinde kır kahvesi, tek katlı evleri olan şirin bir köyümüzdür. Dini bayramlarda ve hafta sonlarında Akbaba Sultan'ı ziyarete gelenlere ev sahipliği yapmaya devam ediyor. Kethüdâ Canfedâ Hatun Camii ise yüzyıllara meydan okurcasına sadık dostunun başını bekliyor. Bu cami bâniyesinin ismini yaşatan köydeki yegâne eseri. 2013'ten beri restorasyon sebebiyle ibadete kapalı olan eserin son hali yakında ibadete açılacağına işaretini ediyor.

Kaynakça / References

Akbaba'nın 90'lık Türbedarı Abdüssemi Yavrutürk (2014, 05 Kasım), *Dost Beykoz Gazetesi* https://dostbeykoz.com/akbaba-nin-90-lik-turbedari-abdussemi-yavruturk - Erişim Tarihi 09 Şubat 2020.

Akbasak, O. Akbaba beratları Mehmed Selahaddin Ekrem Efendi (Yavrutürk) Berat Belgesi : http://www.osmanakbasak.com/beykoz/Beykoz_koyleri/Akbaba/Sayfalar/Akbaba%20Beratlari/'%20%20%20Resimler.htm - Erişim Tarihi 09 Şubat 2020.

Altındağ, Ü. (1994). Dârüssaâde. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt 9. (Dârüssaâde in Turkiye Diyanet Foundation's Encyclopedia of Islam Volume 9). (s. 1-3). İstanbul: Türkiye Diyane t Vakfı.

Barkan, Ö. L. (1963). Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar (Researches on the Establishment and Functioning of Imarets in the Ottoman Empire). *Journal of Faculty of Economic*s, *23*(1-2), 251–329.

Canatar, M. (2002). Kethüdâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt 25 (Ketkhuda in Turkiye Diyanet Foundation's Encyclopedia of Islam Volume 25). (s. 332-334). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çerçi, F. (Haz.) (2000).*Künhü'l-ahbâr'a göre II.Selim, III.Murad ve III.Mehmed Devirleri ve Âli'nin Tarihçiliği*, Cilt 2. (According to Kunhu'l-ahbâr the Era of Selim II., Murad III. and Mehmed III. and Historiography of Âli Volume 2) Kayseri : Erciyes Üniversitesi.

Ekicigil, R. (Yayın Kurulu Bşk.). (1982). Akbaba Hamamı, Akbaba Köyü, Akbaba Tekkesi, *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, (İ.K.S.A.)* Cilt 1 (Akbaba Bath, Akbaba Village, Akbaba Dervish Lodge in Istanbul's Culture and Art Encyclopedia,Volume 1). (s. 515-518). İstanbul: Tercüman Gazetesi Kültür Yayını.

Erzi, İ. (Haz.) (1987). *Camilerimiz Ansiklopedisi-Hadikatü'l Cevami.Ayvansaraylı Hafız Hüseyin,* Cilt 2 (Encyclopedia of the Mosques Hadikatü'l Cevami.Ayvansaraylı Hafız Hüseyin, Volume 2). İstanbul: Tercüman Aile ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

Güran, T. (2006). *Ekonomik ve Mâli Yönleriyle Vakıflar-Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları* (Economic and Financial Aspects of the Waqfs-Suleymaniye and Sehzade Suleyman Pasha's Waqfs), İstanbul: Kitabevi.

İpşirli, M. (Haz.). (1989). *Selânikî Tarihi 2 Cilt* (Selânikî's History), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

İpşirli, M. (1993). Canfedâ Hatun. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt 7. (Canfedâ Khatun in Turkiye Diyanet Foundation's Encyclopedia of Islam Volume 7) (s. 150-151). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kahraman, S. A., Dağlı, Y., Dankoff, R., Kurşun, Z., Sezgin (Haz.). (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi.* Cilt 1. (The Book of Travels of Evliya Celebi Volume 1). *İstanbul: YKY Yayınları.*

Karademir, A. (2018). Harem-i Hümâyûn Kethüdâsı Canfedâ Hatun'un Serveti ve Vakıfları (Ketkhuda of the Imperial Harem Canfedâ Hatun's Wealth and Waqfs), *Journal of Waqfs, 50*, 85–116.

Koçu, R. E. (1958). Akbaba köyü, *İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 1 (Akbaba village in Encyclopedia of Istanbul Volume 1). (s. 504-505). *İstanbul Ansiklopedisi ve Neşiriyat Kollektif Şirketi.*

Köprülü, M. F. (2005). *İslam ve Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi* (Researches on Islam and Turkey's Law History and Waqf Organization) (2. Baskı). Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama

Kuran, A. (1987). *Sinan The Grand Old Masterof Ottoman Arhitecture*. Istanbul:Ada Press Publishers

Orbay, K. (2005).Vakıfların Bazı Arşiv Kaynakları (vakfiyeler, şeriye sicilleri,mühimmeler,tahrir d. ve vakıf muhasebe d.) (Some Archive Sources of Waqfs-waqfiyyas, judicial court records,muhimmes, tahrir registers and waqf accounting books), *Journal of Waqfs, 29*, 27–41.

Orbay, K. (2007). Structure And Content Of The Waqf Account Books As Sources For Ottoman Economic And Institutional History. *Turcica Revue D'Etudes Turques, 39*, 3–48.

Özcan, A. (2001). Kapıcı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt 24 (Kapici in Turkiye Diyanet Foundation's Encyclopedia of Islam Volume 24). (s. 345-347). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Peirce, L. P. (1993). *The Imperial Harem,* New York: Oxford University Press.

Singer, A. (2002). *Constructing Ottoman Benifience-An Imperial Soup Kitchen in Jeruselam*.Albany: State University of New York Press.

Tanman, M. B. (1989). Akbaba Tekkesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* Cilt 2. (Tekke of Akbaba in Turkiye Diyanet Foundation's Encyclopedia of Islam Volume 2). (s. 212-222). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Thys-Şenocak, L. (2009). *Hatice Turhan Sultan-Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler* (Ottoman Women Builders-Architectural Patronage of Hadice Turhan Sultan) (Ayla Ortaç, Çev.).İstanbul: Kitap Yayınevi.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Belgeleri (BOA): Evkaf-ı Haremeyn Muhasebeciliği D. (EV.HMH), Maarif Nezareti Mektubi Kalemi (MF.MKT), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi D. (TS.MA. D).

Uluçay, M. Ç. (2011). *Harem II.* (The Imperial Harem II.) (4.Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yediyıldız, B. (2003). *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi-Bir Sosyal Tarih İncelemesi* (The Role of the Waqf Institution at XVIII.th Century's Turkey-A Study of Social History), Ankara: Türk Tarih Kurumu.